

АНОТАЦІЯ

Голікова О.С. Організаційно-економічне забезпечення диверсифікації використання природних ресурсів в рекреаційно-туристичній сфері. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – економіка (соціальні та поведінкові науки). – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2021.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методичні основи та розроблено прикладні рекомендації щодо організаційно-економічного забезпечення диверсифікації використання природних ресурсів та територій у рекреаційно-туристичній сфері.

Природні ресурси є основним фактором суспільного виробництва, що суттєво впливає на сучасний стан економічної системи будь якого рівня, їх використання впливає на рівень національної безпеки та визначає стратегічний потенціал розвитку держави на перспективу. Дотримуючись цього, світова спільнота вибудовує нові моделі суспільного диверсифікованого розвитку, а саме: сталий розвиток, «зелена» та «циркулярна» економіка, кліматична програма тощо. Серед найбільш вразливих природних ресурсів є рекреаційні ресурси, адже вони альтернативні за своїм використанням, знаходяться на територіях які, у еґоїстичних пріоритетах сьогодення, можуть використовуватися у будівельних, промислових, сільськогосподарських та інших цілях. Зазначене обумовлює потребу в розкритті сутності поняття диверсифікації використання природних рекреаційних ресурсів та розробці методичних підходів щодо вибору форм та способів їх диверсифікації.

Для України актуальними є питання обмеженості природних рекреаційних ресурсів по місцю розташування, якісному складу, вичерпності та відновлюваності, враховуючі це потребує вдосконалення їх класифікації в контексті різноманіття форм і прав власності на рекреаційні ресурси та перспектив диверсифікації напрямів їх використання.

У роботі були поставлені та вирішені такі завдання: удосконалено підходи до класифікації природних рекреаційних ресурсів з урахуванням специфіки їх

впливу на форми використання, права власності на них та обмеження щодо використання, яке дозволяє визначити альтернативні варіанти їх застосування у рекреаційно-туристичній сфері та напрями диверсифікації; розвинуто понятійний апарат дослідження, а саме поняття диверсифікації використання рекреаційних ресурсів та територій як процесу переходу суб'єктів економічної діяльності від природомістких і екологонебезпечних видів діяльності до таких, що забезпечують ефективне невиснажливе використання природних ресурсів для збільшення асортименту рекреаційно-туристичних товарів та послуг необхідних для відпочинку, лікування та оздоровлення людей в природному середовищі з одночасним його збереженням та відновленням на інноваційній основі. Обґрунтовано форми диверсифікації використання рекреаційних ресурсів та територій, що, на відміну від існуючих підходів, враховують специфіку сфери природокористування, за якою до основних типів диверсифікації включено конгломератну (кластеризація, кооперація) та продуктово-асортиментну (диверсифікація екосистемних послуг та диверсифікація використання природних ресурсів); проаналізовано сучасний стан та виявлено тренди розвитку рекреаційно-туристичної сфери України, зокрема, що значна частина основних факторів виробництва (об'єкти та основні фонди, що задіяні у наданні оздоровчих послуг) знаходяться у приватній власності суб'єктів підприємницької діяльності, тоді як природні рекреаційні ресурси знаходяться у власності держави та місцевих органів виконавчої влади, чим обумовлено необхідність узгодження соціо-економіко-екологічних інтересів; проведено аналіз нормативно-правового забезпечення розбудови економічних відносин використання природних ресурсів на основі різноманіття форм власності та перспектив диверсифікації; розроблено методичні підходи до вибору форм та способів диверсифікації використання рекреаційних природних ресурсів, що, на відміну від існуючих, передбачають урахування потенційного антропогенного навантаження на рекреаційну територію та стратегічну схему прийняття рішень щодо процесу диверсифікації господарської діяльності на рекреаційній території; обґрунтовано диверсифікаційні ознаки екологоорієнтованих стратегій використання природних рекреаційних ресурсів, на основі яких визначено мету

та дії щодо їх диверсифікації у рекреаційно-туристичній сфері; розроблено проєкт програми розвитку рекреаційно-туристичної території Куяльницького лиману на основі диверсифікації природних ресурсів.

У процесі виконання дослідження використовувалися такі основні методи, як компонентний аналіз – для уточнення сутності поняття «диверсифікація використання природних рекреаційних ресурсів»; класифікації – для визначення напрямів використання природних рекреаційних ресурсів з урахуванням форм та прав власності на них; аналізу та синтезу – для визначення форм диверсифікації з урахуванням природно-ресурсної компоненти; статистичний – для визначення стану рекреаційно-туристичної діяльності по регіонах України; логічного аналізу – для визначення стану та трендів розвитку рекреаційно-туристичної діяльності; групування, порівняння та опису – для нормативно-правового, організаційного забезпечення використання природних ресурсів та розвитку рекреаційно-туристичної діяльності; прийняття управлінських рішень – для узгодження соціо-економіко-екологічних інтересів розвитку рекреаційної території; програмно-цільового – для розробки проєкту програми розвитку рекреаційно-туристичної території Куяльницького лиману на основі диверсифікації природних ресурсів.

За своєю структурою дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на параграфи, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, сформульовано його мету та завдання, описано наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів виконаної дисертаційної роботи, представлено апробацію та надано список наукових праць.

У першому розділі обґрунтовано, що диверсифікація використання природних ресурсів передбачає одночасний розвиток різних видів діяльності, що направлені на охорону, використання, відтворення та відновлення лікувальних, оздоровчих, туристичних природних ресурсів, а також виробництво більшого асортименту товарів та послуг, необхідних для відпочинку, лікування та оздоровлення людей в природному середовищі. Доведено, що диверсифікація

використання природних ресурсів полягає в зміні орієнтації національної економіки від видобування природних ресурсів, з їх наступним збіднінням та зникненням до пріоритетів розвитку рекреаційних природних ресурсів, їх охорони та відновлення, зниження ризиків забруднення та забезпечення їх екологічної безпеки.

В рекреаційно-туристичній діяльності використовуються як невичерпні ресурси (сонце, вітер, клімат та ін.) так і вичерпні, які у свою чергу поділяються на не відновлювальні (термальні води, мінеральна сировина, пелоїди тощо) та відновлювальні (ландшафти, флора, фауна тощо). Специфіка використання природних рекреаційних ресурсів та різноманіття економічних відносин щодо форм та прав власності обумовила необхідність розробки класифікації природних рекреаційних ресурсів з урахуванням відносин власності на них та визначенням економічних інтересів між суб'єктами рекреаційно-туристичної сфери з позиції можливої диверсифікації щодо використання природних рекреаційних ресурсів.

Розроблена класифікація є необхідною для використання при визначенні: юридичної, економічної та екологічної складових для максимального задоволення інтересів суспільства, бізнесу та індивідуумів; умов користування природними рекреаційними ресурсами на основі їх первинного та вторинного привласнення, умов оренди, платності за використання природного ресурсу в залежності від його стану, вичерпності, соціальної значущості; правових та адміністративних обмежень та обтяжень щодо використання природних рекреаційних ресурсів; можливості розвитку альтернативних видів діяльності на рекреаційних територіях в контексті диверсифікації використання природних рекреаційних ресурсів.

На основі аналізу та систематизації сучасних теоретичних підходів до поняття «диверсифікація» автором систематизовано основні підходи до його визначення, серед яких галузевий, інноваційний, інтеграційний, стратегічний, технологічний, ринковий, ресурсний, логістичний; по критеріям – прибутковість, конкурентоспроможність, кооперація, циклічність; за ознаками – освоєння нових видів виробництва, розширення номенклатури товарів і послуг, проникнення в

інші сфери, галузі, освоєння інфокомунікаційних та ІТ-технологій, проникнення на нові ринки, організаційні трансформації, перерозподіл ресурсів виробництва, в т.ч. фінансових, інвестиційних, цільова орієнтація, мінімізація ризиків), на основі яких доведено доцільність врахування природо-ресурсної складової або введення диверсифікації використання ПРР.

На основі аналізу існуючих наукових підходів до визначення форм диверсифікації доведено, що базові її форми не враховують специфіку сфери природокористування, чим обумовлено необхідність введення нової форми диверсифікації – природно-ресурсної, яка складається із двох типів: конгломеративної (кооперація та кластеризація) та продуктово-асортиментної (диверсифікація екосистемних послуг та диверсифікація використання природних ресурсів), що сприяють узгодженню соціо-економіко-екологічних інтересів розвитку території та посиленню впливу сфери рекреації і туризму на економічний розвиток регіону.

На основі проведеного аналізу наукових поглядів на економічну сутність категорії диверсифікація, теоретичних положень «зеленої» економіки та економіки природокористування узагальнено принципи диверсифікації, що додатково включають такі: зростання екосистемного продукту, економіко-екологічної результативності, цілеспрямованості, трансформаційної протидії, синергії, системності, екологічної рівноваги, що дає можливість регулювати використання природних ресурсів із урахуванням соціо-економіко-екологічних інтересів розвитку територій та рекреаційно-туристичної діяльності.

У другому розділі проведено аналіз сучасних трендів розвитку рекреаційно-туристичної сфери України, який вказує на її ресурсну орієнтацію, зокрема надмірне використання спеціальних природних рекреаційних ресурсів, їх вичерпання, деградація особливо цінних атрактивних ландшафтів тощо; несприятливе інституційне середовище розвитку рекреаційно-туристичної сфери (перевага у використанні земельних ресурсів надається промисловості, сільському господарству, житловій та іншій забудові), що призводить до значної деградації природних ресурсів від перевантаження та забруднення екологічно шкідливими виробництвами; неврегульованість орендних відносин у

рекреаційно-туристичній сфері з урахуванням форм та прав власності на природні ресурси; ця сфера є найдинамічнішою галуззю світового господарства та стратегічним напрямом розвитку більшості регіонів України, вона є впливовим важелем соціально-економічного розвитку, що забезпечує створення нових робочих місць, активізацію інвестицій, поповнення місцевих бюджетів, сприяє розвитку супутніх видів економічної діяльності тощо.

За результатами аналізу стану інституційного та нормативно-правового регулювання використання природних рекреаційних ресурсів визначено неузгодженість дій та заходів органів, які регулюють використання природних ресурсів та розвиток рекреаційно-туристичної діяльності (Міндовкілля, Мінкультури, Мінагрополітики, Мінфін, поресурсні агентства тощо) стосовно вдосконалення економічних відносин та ефективності поводження з природними рекреаційними ресурсами в інтересах суспільства; акумуляції та розподілу фінансових ресурсів на державному, регіональному та суб'єктному рівнях; адміністрування (видача дозволів, ліцензій) використання природних рекреаційних ресурсів для суб'єктів різноманітних форм власності та диверсифікації їх використання; формування єдиної державної політики в галузі розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. В даному розділі обґрунтована необхідність удосконалення нормативно-правової та дозвільної системи для оцінки природно-ресурсного потенціалу, зокрема природних рекреаційних ресурсів, через врахування економічних відносин щодо форм та прав власності на ПРР, а також соціо-економіко-екологічних інтересів розвитку територій та рекреаційно-туристичної діяльності.

У третьому розділі роботи на основі вдосконалення методичних положень обґрунтовано доцільність введення коефіцієнту навантаження на територію (K_n), який враховує можливі збитки держави від нанесеної підприємством шкоди внаслідок наднормативних викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря, наднормативних скидів у водні об'єкти або ж створення, розміщення та захоронення відходів.

Запропоновано стратегічну схему прийняття рішень щодо процесу диверсифікації господарської діяльності на рекреаційній території, що враховує

зовнішні чинники, класифікацію природних рекреаційних ресурсів для уточнення особливостей їх використання щодо прийняття рішень про провадження альтернативних видів діяльності та комплексну оцінку диверсифікації використання рекреаційних ресурсів та обрання оптимальних управлінських рішень. Доведено доцільність застосування диверсифікації використання природних рекреаційних ресурсів щодо економіко-екологічного розвитку Куяльницького лиману і прилеглих до нього територій з метою узгодження соціо-економіко-екологічних інтересів їх використання. Обґрунтовано проект цільової програми комплексного використання рекреаційних ресурсів територій басейну Куяльницького лиману на основі їх диверсифікації, яка орієнтована на комплексний розвиток цієї території із застосуванням альтернативних видів діяльності та узгодження інтересів господарюючих суб'єктів щодо форм та прав власності на природні рекреаційні ресурси.

У висновках до роботи узагальнено отримані результати виконаного дослідження та наведено рекомендації щодо практичного застосування окремих з цих результатів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в можливості їх використання у практиці діяльності органів державної та місцевої влади, суб'єктів природокористування рекреаційно-туристичної сфери при оцінюванні ефективності ведення альтернативної до основного виду діяльності в галузі рекреації та туризму; визначенні доцільності проведення диверсифікації використання природних рекреаційно-туристичних ресурсів; визначенні синергетичного ефекту від діяльності (доходи та створення відходів) суб'єктів господарювання на рекреаційній території; створенні регіональних програм дій щодо використання, збереження та відтворення природних рекреаційно-туристичних ресурсів. Практична значущість отриманих результатів підтверджена їх використанням при виконанні науково-дослідних робіт Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, а також у діяльності Міністерства екології та природних ресурсів України, Департаменту

екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації, Департамент екології та розвитку рекреаційних зон Одеської міської ради.

За результатами наукових досліджень опубліковано 19 наукових праць, з яких 3 – розділи у колективних монографіях, 7 – статей в наукових фахових виданнях (у тому числі 6 – у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 1 – у виданні Європейського Союзу), 9 – матеріалів Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг авторських публікацій – 9,16д.а., із них належать особисто автору 6,32д.а.

Ключові слова: рекреаційно-туристична сфера, диверсифікація, природні рекреаційні ресурси, соціо-економіко-екологічні інтереси, екологоорієнтовані стратегії, дозвільна система використання природних рекреаційних ресурсів.

SUMMARY

Golikova O.S. Organizational and economic support of the use of natural resources diversification in the recreational and tourist sphere. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

The dissertation in order to obtain a scientific degree of Doctor of Philosophy of specialty 051 - Economy. – Institute of Market Problems and Economic-Ecological Research of the NAS of Ukraine, Odessa, 2021.

In the dissertation work the theoretical and methodical bases are substantiated and the applied recommendations concerning organizational and economic maintenance of natural resources and territories use diversification in the recreational and tourist sphere are developed.

Natural resources are the main factor of social production, which significantly affects the current state of the economic system of any level, their use affects the level of national security and determines the strategic potential of the future state. Adhering to this, the world community is building new models of socially diversified development, namely: sustainable development, "green" and "circular" economy, climate program and so on. Among the most vulnerable natural resources are recreational resources, because they are alternative in their use, are located in areas that, in today's selfish priorities, can be used for construction, industrial, agricultural

and other purposes. This necessitates the disclosure of diversification concept essence for natural recreational resources use and the development of methodological approaches to the choice of forms and methods of their diversification.

For Ukraine, the issues of limited natural recreational resources by location, quality, exhaustiveness and renewability are relevant, taking into account the need to improve their classification in the context of the diversity of forms and ownership of recreational resources and prospects for diversification of their use.

The following tasks were set and solved in the thesis: approaches to the classification of natural recreational resources were improved taking into account the specifics of their impact on forms of use, ownership and restrictions on use, which allows to identify use alternatives in recreational and tourist areas and vectors of diversification; the conceptual apparatus of research is developed, namely the concept of diversification of recreational resources and territories use as process of economic activity subjects transition from nature-intensive and ecologically dangerous kinds of activity to those providing effective inexhaustible use of natural resources for increase of recreational and tourist goods assortment, treatment and rehabilitation of people in the natural environment with its simultaneous preservation and restoration on an innovative basis. The forms of diversification of the recreational resources and territories use are substantiated, which, unlike the existing approaches, take into account the specifics of nature management, according to which the main types of diversification include conglomerate (clustering, cooperation) and product-assortment (diversification of ecosystem services, diversification of the natural resources use); analyzed the current state and identified trends in the recreational and tourist sphere of Ukraine, in particular, that a significant part of the main factors of production (facilities and fixed assets involved in the provision of health services) are privately owned by businesses, while natural recreational resources are owned by the state and local executive bodies, which necessitates the coordination of socio-economic-ecological interests; the analysis of normative-legal maintenance of natural resources use economic relations development on the basis of a variety of ownership patterns and prospects of diversification is carried out; developed methodological approaches to the choice of forms and methods of diversification of natural recreational resources

use, which, in contrast to existing ones, take into account the potential anthropogenic pressure on the recreational area and the strategic decision-making scheme for the process of diversification of economic activity in the recreational area; the diversification features of ecologically oriented strategies for the use of natural recreational resources are substantiated, on the basis of which the purpose and actions for their diversification in the recreational and tourist sphere are determined; the project of the program of development of the recreational and tourist territory of the Kuyalnytskyi estuary on the basis of diversification of natural resources is developed.

In the process of research, such basic methods were used: component analysis – to clarify the essence of the of "diversification of the natural recreational resources use" concept; classification – to determine the use of natural recreational resources, taking into account the forms and ownership rights to them; analysis and synthesis – to determine the forms of diversification taking into account the natural resource component; statistical – to determine the state of recreational and tourist activities in the regions of Ukraine; logical analysis – to determine the status and trends of recreational and tourist activities; grouping, comparison and description – for regulatory and legal, organizational support for the natural resources use and the development of recreational and tourist activities; decision-making management – to coordinate the socio-economic-ecological interests of the recreational area development; program-targeting – to develop a draft program for the recreational and tourist territory development of the Kuyalnytskyi estuary on the basis of diversification of natural resources use.

According to its structure, the dissertation consists of an introduction, three sections divided into paragraphs, conclusions, a list of used sources and appendices.

The introduction substantiates the relevance of the chosen research topic, formulates its purpose and objectives, describes the scientific novelty and practical significance of the dissertation results, presents the approbation and provides a list of scientific papers.

The first section substantiates that the diversification of natural resources use involves the simultaneous development of various activities aimed at protection, use, reproduction and restoration of medical, health, tourist natural resources, as well as the

production of a wider range of goods and services needed for recreation, treatment and rehabilitation of people in the natural environment. It is proved that the diversification of natural resources use is to change the orientation of the national economy from the extraction of natural resources, with their subsequent impoverishment and disappearance to the priorities of recreational natural resources, their protection and restoration, reducing pollution risks and ensuring their environmental safety.

Recreational and tourist activities use both inexhaustible resources (sun, wind, climate, etc.) and exhaustible, which in turn are divided into non-renewable (thermal waters, minerals, peloids, etc.) and renewable (landscapes, flora, fauna, etc.). The specifics of the natural recreational resources use and the diversity of economic relations regarding forms and property rights necessitated the development of classification of natural recreational resources taking into account the relations of ownership and determination of economic interests between recreational and tourist entities from the standpoint of possible diversification of natural recreational resources use.

The developed classification is necessary for use in determining: legal, economic and environmental components to maximize the interests of society, business and individuals; conditions of natural recreational resources use on the basis of their primary and secondary appropriation, conditions of rent, payment for natural resource use depending on its condition, exhaustiveness, social significance; legal and administrative restrictions and burdens on the use of natural recreational resources; opportunities for the development of alternative activities in recreational areas in the context of diversification of the natural recreational resources use.

Based on the analysis and systematization of modern theoretical approaches to the concept of "diversification", the author systematizes the main approaches to its definition, in particular industry, innovation, integration, strategic, technological, market, resource, logistics approaches; by criteria – profitability, competitiveness, cooperation, cyclicity; on the grounds – the development of new types of production, expanding the range of goods and services, penetration into other areas, industries, development of information and IT technologies, penetration into new markets, organizational transformations, redistribution of production resources, including

financial, investment, target orientation, risk minimization, on the basis of which the expediency of taking into account the natural resource component or diversifying the NRR use is proved.

Based on the analysis of existing scientific approaches to determining the forms of diversification, it is proved that its basic forms do not take into account the specifics of nature management, which necessitates the introduction of a new form of diversification – natural resource, which consists of two types: conglomerate (cooperation and clustering) and product assortment (diversification of ecosystem services and diversification of the natural resources use), which contribute to the coordination of socio-economic-ecological interests of the territory and strengthen the impact of recreation and tourism in the economic development of the region.

Based on the analysis of scientific views on the economic essence of the diversification category, theoretical provisions of the "green" economy and the economy of nature use management, the principles of diversification are summarized, which further include the following: ecosystem product growth, economic and environmental performance, purposefulness, transformational counteraction, synergy, systemicity, ecological balance, which makes it possible to regulate the natural resources use taking into account the socio-economic-ecological interests of the territories and recreational and tourist activities development.

The second section analyzes the current trends in the development of recreational and tourist sphere of Ukraine, which indicates its resource orientation, including excessive use of special natural recreational resources, their depletion, degradation of particularly valuable attractive landscapes, etc .; unfavorable institutional environment for the development of recreational and tourist sphere (preference in the use of land resources is given to industry, agriculture, housing and other buildings), which leads to significant degradation of natural resources from overloading and pollution by environmentally harmful industries; unregulated lease relations in the recreational and tourist sphere, taking into account the forms and ownership rights to natural resources; recreational and tourist sphere is the most dynamic sector of the world economy and strategic direction of most Ukrainian regions development, it is an influential lever of

socio-economic development, creating new jobs, attracts investment, replenishment of local budgets, promotes related species economic activity, etc.

According to the results of the analysis of the institutional and normative-legal regulation state of the use of natural recreational resources, the inconsistency of actions and measures of the government bodies regulating the natural resources use and development of recreational and tourist activities (Ministry of Environment, Ministry of Culture, Ministry of Agrarian Policy, Ministry of Finance, post-resource agencies, etc.) concerning the improvement of economic relations and the efficiency of the treatment of natural recreational resources in the interests of society; accumulation and distribution of financial resources at the state, regional and subject levels; administration (permits, licenses) of natural recreational resources use for subjects of various forms of ownership and diversification of their use; formation of a unified state policy in the field of development of recreational and tourist activities. This section substantiates the need to improve the regulatory and permitting system for assessing natural resource potential, including natural recreational resources, taking into account economic relations regarding forms and property rights on the NRR, as well as socio-economic-ecological interests of recreational and tourist areas activities.

The third section of the work based on the improvement of methodological provisions substantiates the feasibility of introducing a load factor on the territory (K_n), which takes into account possible damage to the state from damage caused by excessive emissions of pollutants into the air, excessive discharges into water bodies or creation, placement and waste disposal.

A strategic decision-making scheme for the process of economic activity diversification in the recreational area, taking into account external factors, classification of natural recreational resources to clarify the specifics of their use for decision-making on alternative activities and comprehensive assessment of recreational resources diversification and choosing optimal management. The expediency of application of diversification of natural recreational resources use concerning economic and ecological development of the Kuyalnytskyi estuary and the territories adjoining to it for the purpose of coordination of socio-economic-ecological interests of their use is proved. The project of the target program of complex use of

natural recreational resources of the territories of the Kuyalnytskyi estuary basin on the basis of their diversification is substantiated.

The work conclusions summarize the results of the study and provide recommendations for the practical application of some of these results.

The practical significance of the study results lies in the possibility of their use in the practice of state and local authorities, subjects of nature use of recreational and tourist sphere at: estimation of efficiency of conducting alternative to the basic kind of activity in the field of recreation and tourism; determining the feasibility of diversifying the use of natural recreational and tourist resources; determining the synergetic effect of the activities (income and waste generation) of economic entities in the recreational area; creation of regional action programs for the use, conservation and reproduction of natural recreational and tourist resources. The practical significance of the obtained results is confirmed by their use in research work of the Institute of Market Problems and Economic&Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine, as well as in activity of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, Department of Ecology and Natural Resources of Odessa Regional State Administration, Department of Ecology and Development of Recreational Areas of the Odessa city council.

According to the results of scientific research, 19 scientific works were published, of which 3 – sections in collective monographs, 7 – articles in scientific journals (including 6 – in Ukrainian publications included in international scientometric databases, 1 – in the European Union), 9 – materials of International and All-Ukrainian scientific-practical conferences. The total volume of author's publications is 9.16 d.a., of which 6.32 d.a. belong to the author personally.

Key words: recreational and tourist sphere, diversification, natural recreational resources, socio-economic-ecological interests, ecologically oriented strategies, permitting system of natural recreational resources use.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи у монографії

1. Голікова О.С., Хумарова Н.І., Костецька К.О. Характеристика діяльності дочірнього підприємства «Клінічний санаторій ім. Пирогова».

Куяльницький лиман: реалії та перспективи рекреаційного використання : монографія. Одеса, 2019. 314с. С.203-220. *Особистий внесок здобувача*: підготовлено підрозділ «Економіко-екологічний стан та потенціал використання природних ресурсів Куяльницького лиману», в якому проведено збір та аналіз наявної економічної інформації ДП «Клінічний санаторій ім. Пирогова»; обґрунтовано стратегічний підхід до використання природних ресурсів басейну Куяльницького лиману.

2. Моніторинг економіко-екологічних індикаторів «зеленої економіки» України : монографія. Одеса. ІПРЕЕД НАН України, 2019. 258 с. *Особистий внесок здобувача*: підготовлено підрозділ «Методичні положення щодо моніторингу економіко-екологічних індикаторів досягнення цілей сталого розвитку: 8 ціль «Гідна праця та економічне зростання»

3. Голікова О.С. Аналіз світового досвіду використання природних рекреаційних ресурсів і територій. *Домінанти сталого розвитку регіонів України* : монографія. Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 808 с. С. 496-505 *Особистий внесок здобувача*: підготовлено підрозділ «Аналіз світового досвіду використання природних рекреаційних ресурсів і територій»

Статті у виданнях Європейського Союзу

4. Golikova O.S. Methodical approaches to a comprehensive assessment of the diversifying natural recreational resources use. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum*. 2021. Vol. 1(67). Pp. 24-36.

Статті у наукових фахових виданнях

5. Хумарова Н.І., Голікова О.С. Інституційні передумови впровадження інноваційних стратегій "зеленого" розвитку. *Економічні інновації*. 2014. Вип. 58. С. 354-363. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2014_58_39 . *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано зв'язок екоінноваційних стратегій з зарубіжними та національними нормативними актами.

6. Хумарова Н.І., Голікова О.С. Розвиток туристичної галузі в контексті реалізації міжнародних проектів. *Економічні інновації*. 2015. Вип. 60(3). С. 213-223. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2015_60\(3\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2015_60(3)_25) . *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано проекти матеріально-технічної

допомоги та їх вплив на розвиток туристичної галузі; економічну ефективність міжнародних транскордонних програм та їх результативність.

7. Хумарова Н.І., Мартієнко А.І., Голікова О.С. Інституційні засади розбудови відносин власності на природні туристично-рекреаційні ресурси. *Економічні інновації*. 2016. Вип. 62. С. 182-192. *Особистий внесок здобувача*: розглянуто інституційний механізм розбудови відносин власності в сфері природокористування, в т.ч. на природні туристично-рекреаційні ресурси.

8. Хумарова Н.І., Мартієнко А.І., Голікова О.С. Концептуальні підходи активізації диверсифікації господарської діяльності в зоні Куяльницького лиману. *Економічні інновації*. 2018. №67. С.150-158 URL: <http://ei-journal.com/index.php/journal/issue/view/7/67-2018> *Особистий внесок здобувача*: проаналізовано показники господарської діяльності в басейні Куяльницького лиману, можливості їх диверсифікації та напрямки.

9. Голікова О.С. Обґрунтування програми реалізації стратегії диверсифікації використання природних ресурсів у рекреаційно-туристичній сфері. *Вісник НУВГП. Серія "Економічні науки"*. 2020. Т. 3. Вип. №92. С. 31-47. URL: <http://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/892>

10. Голікова О.С. Наукові аспекти класифікації природних рекреаційних ресурсів. *Економічні інновації*. 2021. 23(1(78)). С.19-28. URL: <http://ei-journal.com/index.php/journal/issue/archive>

Тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій:

11. Голікова О.С. Диверсифікація використання природних ресурсів як основний напрям досягнення соціо-економіко-екологічної безпеки. Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2017 р.) / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2017. С.140-142.

12. Голікова О.С. Формування стратегічних напрямів диверсифікації поводження з природними рекреаційно-туристичними ресурсами. Розвиток економіки та планування бізнесу в сучасних умовах: проблеми та шляхи вирішення: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 14-15 вересня 2017 р.). Одеса: Ротапринт, 2017. С. 15-16.

13. Хумарова Н.І., Голікова О.С. Напрями вдосконалення державного розпорядження природними рекреаційно-туристичними ресурсами. Сучасні стратегії регіонального розвитку Українського Причорномор'я: виклики та рішення: Матеріали десятої міжнародної науково-практичної конференції. Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2017. С. 116-118

14. Голікова О.С. Негативні наслідки диверсифікації природних рекреаційних ресурсів басейну Куяльницького лиману. Передумови та перспективи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 28 трав. 2018). Полтава : ПДАА, 2018. С.66-69.

15. Голікова О.С. Забезпечення регіональної соціо-еколого-економічної безпеки шляхом диверсифікації рекреаційних ресурсів / Теорія та практика менеджменту безпеки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (14 травня 2019 р.) / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2019. С. 101-102.

16. Голікова О.С. Диверсифікація використання природних ресурсів як напрям впровадження «зеленої» економіки. «Imperatives of development of civil society in promoting national competitiveness»: мат. I Міжн. дист. конф. (Батумі, 13-14 грудня 2018 р.). – Батумі: Батумський навчальний університет навігації, Національний інститут економічних досліджень, 2018.

17. Голікова О.С. Ревіталізація міських територій як інструмент досягнення пріоритетів «зеленої» економіки / Світові тенденції розвитку зеленої економіки: регіональні аспекти і межі зростання: мат. XI міжн. наук.-практ. конф. Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2019. С. 61-63

18. Голікова О. До питання зарубіжного досвіду використання природно-ресурсних активів. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2020. 33-34. <https://doi.org/10.36074/20.11.2020.v1.11>

19. Голікова О. Деякі аспекти диверсифікації використання природних рекреаційних ресурсів як інвестиційно-інноваційної складової політики природокористування. *Матеріали конференцій МЦНД*. 2020. С.30-31. <https://doi.org/10.36074/13.11.2020.v1.03>